

VNS 3/2020 vp

Työelämäprofessori, Gold&Green Oy:n perustaja Reetta Kivelä
12.2.2021

Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista
toimintaohjelmasta Agenda2030:sta ”Kohti hiilineutraalia
hyvinvointiyhteiskuntaa”

Suomi osoittaa Agenda2030-työssä hyvää aktiivisuutta. Erityisen kiitettävää on se, että kestävän kehityksen toimiin on sitouduttu poliittisesti korkeimmilla päätävillä tasoilla ja se, että toimintaohjelmassa korostetaan pyrkimystä kokonaisvaltaisiin monia sektoreita yhdistäviin toimintamalleihin. Hallitusohjelman tavoitteissa korostuu myös pitkäjänteisyys ja johdonmukaisuus mm. ylivaalikautisina tiekarttoina. Toimenpiteitä on pyritty myös suuntaamaan osallistaviksi, mikä parhaimmillaan mahdollistaa sen, että ratkaisut syntyvät niiden toimesta, jotka ratkaisuja käyttävät.

On myös huomionarvoista, että toimista on jo konkreettisia esimerkkejä ja niiden saavuttamista on aloitettu seuraamaan. Tilastokeskuksen julkinen YK-indikaattoritietokanta esimerkiksi palvelee läpinäkyvästi useita tarpeita. Kestävä kehitys kaikessa laajuudessaan on otettu hyvin huomioon hallitusohjelmassa. Hallituksen toimenpiteissä korostuvatkin kansalaisten hyvinvointi ja yhteiskunnan vakaus ilmastokysymysten rinnalla.

Hallitusohjelma toteaa, että ilmaston lämpenemisen sekä luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen pysäyttäminen on välttämätöntä. Suomi haluaa olla edelläkävijä ja tarjoilee keinoiksi sähkön ja lämmön tuotannon päästöttömyyden, hiilinielujen vahvistamisen, asumisen ja rakentamisen sekä liikkumisen hiilijalanjälkien hillitsemisen. Kestävä ruokajärjestelmä tuodaan aihealueena esille kiitettävästi ja se tunnistettiin polku2030- työssä vahvistusta tarvitsevaksi alueeksi. Huomionarvoista on, että ruoantuotannosta aiheutuneet kasvihuonepäästöt eivät ole vähentyneet siinä missä energiantuotannon ja liikenteen ovat. Ruokajärjestelmä on myös yhteydessä monimuotoisuuden suojeluun, vesistöjen kuormitukseen, hiilinielukeskusteluun ja globaaliin ruokaturvaan. Tämän takia on erityisen kannatettavaa, että ”Suomi tukee eri sektoreiden välistä yhteistyötä, erityisesti ruoka-vesi-energia-metsä -neksusta, ja monitoimijayhteistyötä ruokajärjestelmien vahvistamiseksi.”

KESTÄVÄ RUOKAJÄRJESTELMÄ ALKUTUOTANNON TEKNIKOILLA JA HÄVIKINESTÄMISELLÄ

Kestävää ruokajärjestelmää pyritään rakentamaan alkutuotantoa uudistamalla kulutukseen vaikuttamalla. Myös teollisuus ja innovaatiot linkitetään paikoin kestävän ruokajärjestelmän toimenpiteisiin, joskin kokonaiskuvaa on vaikea ruokajärjestelmän innovaatiotoiminnan osalta hahmottaa. Hallituksen toimenpiteet kestävämmän ruokajärjestelmän eteen koskevat ansiokkaasti useita ruokajärjestelmän osia ja globaali näkökulma on otettu huomioon esimerkiksi tuontielintarvikkeisiin ja -raaka-aineisiin liittyvänä vastuullisuutena.

Suurin osa Ruokajärjestelmää koskevista toimenpiteistä, joita hallitusohjelmassa sivutaan, liittyvät konventionaaliseen alkutuotantoon. Toimenpiteinä esitellään hiilensidontaan ja ilmastopäästöjen vähentämiseen tähtäävien viljelytekniikoiden edistämistoimenpiteet sekä viljelijöiden aseman parantamiskonsepti. Lisäksi luvataan edistää *aktiivista maataloustuotantoa*, mikä terminä jättää avoimia kysymyksiä. Ilahduttavaa on, että turvemaiden lisäraivausten estäminen ja tarpeettomien turvepeltojen metsitysohjelmat ovat jalkautumisvaiheessa. Turvepohjaisten tuotantomaiden radikaalit vähentämistoimenpiteet vaikuttavat kuitenkin jäävän tulevaisuuteen. Pyrkimys ruoantuotannon radikaaleihin innovaatioihin ja muutoksiin uupuu konkreettisista toimenpide-esimerkeistä.

Ruoan, energian ja muiden materiaalien hukkaamiseen ruokajärjestelmässä aiotaan puuttua hävikkiruoan vähentämiseen valmisteltavalla tiekartalla sekä kiertotaloutta edistämällä. Hävikki- ja kiertotalousparannukset koskevat osaltaan jokaista ruokaketjun toimijaa ja niihin keskittyminen on siksi perusteltua. Lisäksi paineet kasvattaa ruoantuotantokapasiteettia 50 %:lla vuoteen 2050 mennessä väestönkasvun seurauksena pienenisivät, jos ruokaa ei hukattaisi tai ylikulutettaisi. Tässä valossa hävikin vähentäminen ja kiertotalouden ratkaisuiden etsiminen on järkevää. Toisaalta nykyinenkin ruoantuotanto ylittää luonnon kantokyvyn, eikä ole sinällään kestävä, mikä tarkoittaa, että hävikinestäminen ei yksin ratkaise käsillä olevaa ruoantuotannon kriisiä.

Hävikkihaasteisiin liittyville ratkaisuille tyypillistä on kannattamattomuus. Hävikkiä esimerkiksi syntyy ruokaketjussa hyvin monessa eri kohtaa ja pois heitettävän ruoan hyödyntäminen vaatii mm. logistisia innovaatioita tuote-, turvallisuus- ja teknologiainnovaatioiden oheen. Sivuvirtojen hyödyntäminen puolestaan vaatii usein vuosien tutkimus- ja kehitystyötä.

Kestävästä ruokajärjestelmästä puhuttaessa, hävikinestäminen että kiertotalous ovat luonteeltaan ”positiivisia” ratkaisuja suhteessa esimerkiksi

eriarvoisuuteen tai vapauteen harjoittaa elinkeinoa toisin kuin esimerkiksi eläinproteiinin ylikulutus ja sen vähentämisen tarve ympäristön kantokyvyn kannalta.

Eläinproteiinin vähentämistoimenpiteitä ei olekaan toimintaohjelmassa juuri käsitelty, vaikka sekä ympäristö- että terveysvaikutukset ovat haitallisia nykyisen eläinproteiinin kulutuksen tasolla. Hallitusohjelma lupaa kuitenkin lisätä kasviperäisten tuotteiden ja kalan osuutta julkisissa hankinnoissa, minkä voi tulkita sisältävän lihanhankinnan vähentämisen. Myös suunnitelmat nostaa kalanjalostus ja porotalous kilpailukykyiseksi sekä kasvipohjaisten tuotteiden innovoinnin tukeminen indikoivat pyrkimyksiä tukea kestävämmän proteiinin kulutusta. Eläinproteiinin ylikulutukseen otettaneen myös kantaa kansallisessa ilmastoruokaohjelmassa, joka mainitaan hallituksen tulevaksi toiminnaksi. Myös maataloustukia luvataan kohdentaa erityisesti kestäväan ruoantuotantoon. Avoimeksi jää, mitä kestävä ruoantuotannolla käsitetään ja miten kokonaisuus tavoitteiden suhteen muodostuu.

Ruoan ylikulutukseen liittyen konkreettisin toimenpide on sokeriveron mahdollisuuden esiintuominen. Sokerin verotukseen, kuten ei mikään, ole täysin ongelmattonta, sillä sokeri on molekyyli ja ainesosa, jota esiintyy monissa ruoissa luontaisesti.

RADIKAALEILLA INNOVAATIOILLA JA DYNAAMISILLA EKOSYSTEEMILLÄ KESTÄVYYTTÄ RUOKAJÄRJESTELMÄÄN

Ruokajärjestelmä on monimutkainen kokonaisuus, jossa yhden asian muuttaminen vaikuttaa järjestelmän muihin osiin. Ympäristön kantokyvyn ylityttyä, olemme systeemisen muutoksen edessä. Systeeminen muutos voi tarkoittaa kokonaan uusia toimintatapoja, sellaisia, joiden ei nyt tunnisteta olevan olemassa.

Hallitusohjelma esittelee ansiokkaasti toimenpiteitä kestäväan ruokajärjestelmän edistämiseksi, erityisesti kestäväan maatalouden ja ravitsemuksen parantamisen näkökulmasta. Uusi hallitusohjelma sisältää myös yhtenäistä ruokapolitiikkaa, joka on perinteisesti sirpaloitunut usealle sektorille. Ilmiöpohjaisella budjetoinnilla varoja pystytään suuntaamaan tarkemmin yhteisen ongelman ratkaisuun.

Meneillään oleva murros vaatisi kuitenkin yhä fokusoidummin koko ruokaketjun läpileikkaavia ratkaisuja. Tulisi käynnistää ratkaisukeskeinen dialogi eri toimijoiden kesken vaikutuksiltaan tehokkaiden toimenpiteiden löytämiseksi. Suomella olisi erityisten luonnonolojensa ansiosta mahdollista olla globaali edelläkävijä ilmastonmuutoksen aiheuttamassa ruokakriisissä. On tehtävä havainto, että kestäväan ruokajärjestelmää käsittelevät toimenpiteet

kurkottavat hallitusohjelmassa enintään inkrementaaleihin muutoksiin ja innovaatioihin. Esimerkiksi ruokajärjestelmän digitalisaation tai uusien ruoantuotantoteknologioiden mahdollisuuksia tulisi painokkaammin tuoda esille toimenpiteissä.

Tutkimus ja innovaatiot kestävän kehityksen ajurina ja toisaalta tuottavuuden kasvattajina ovat toimenpideraportissa vahvasti läsnä. Tähän liittyy myös viennin mahdollisuudet ja globaalin vastuun kantaminen tietoa jakamalla/kaupallistamalla. Paikalliset innovaatioekosysteemit ja paikallisten ekosysteemien dynaaminen verkostoituminen ovat avainasemassa systeemisten ongelmien kuten ruokajärjestelmän ratkaisussa. Erikoistumalla ja keskittämällä pystyisimme luomaan maailmaa todellisesti muuttavia radikaaleja ratkaisuja, joilla olisi taloudellista arvoa. Tätä työtä tukemaan tarvitsemme notkeita rahoitusinstrumentteja ja selkeitä yhteisiä, koko ruokajärjestelmän kattavia tavoitteita. Tarvitsemme elävän ruokaekosysteemin ja rohkeuden innovoida isosti, yhdessä.